

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه تاریخ و فلسفه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (MA)

گرایش: تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

عنوان:

نقش نظارت در تعلیم و تربیت از نظر دین مبین اسلام

استاد راهنما:

دکتر طیبه صفایی

استاد مشاور:

دکتر حمید رضا رضا زاده

پژوهشگر:

نسرین صمدی

تقدیم به:

صدر نشین کوی آفرینش، یگانه مهدی زمان (عج)

روح مطهر پدرم، مایه‌ی سربلندی و مهابت‌م

درخشان‌ترین ستاره‌ی زندگیم، مادر مهربانم

تندیس اخلاص و فداکاری

که نگاهش یاریگر، سخانش مشوق و لبخندش مایه‌ی آرامشم است

و همسر عزیزم، اسوه‌ی صبوری و بهمراهی

و امیدها و جاودانه‌ترین وارثان زندگیم "محمد حسین و محدثه" که وجودشان علت و میجان زنده بودنم است.

سپاس :

منت خدای را عز وجل که طاعتش موجب قربت و به شکر اندرش مزید نعمت . هر نفسی که فرو می رود ممد حیات است و چون بر می آید ، مفرح ذات . پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب . شکر و سپاس و حمد بی قیاس بر خالق که با جلوه ی سراسر نورانی خود عوالم غیب و شهادت را به نعمت وجود آراسته و به برکت برگزیدگانش را به ما رسانده و راه وصول به کمالات و فنای در کمال مطلق را تعلیم فرموده است و حمد و سپاس خدای سبحان را سزد که سرشت انسان را از نیکی ها آفرید و ما را از امت خاتم النبیین محمد مصطفی (ص) قرار داده است .

سپاس پیامبر خاتم رحمة العالمین را سزد که با کلام وحی انسان را هدایت نمود . سپاس ائمه ی هدی را که خود تجسم اعلای امر به معروف و نهی از منکر بودند و سپاس از تمامی ایثارگرانی که لذت آموختن را برایم مهیا نمودند و آنچه خود می دانستند ، سخاوتمندانه و خالصانه به من آموختند .

تشکر و قدر دانی ویژه به محضر اساتید بزرگوار سرکار خانم دکتر طیبه صفایی و نیز جناب آقای دکتر حمید رضا رضا زاده که با صبر و حوصله مرا رهنمون شدند و افتخار شاگردی خویش را نصیبم گردانیدند با نکته های دل آویز و سخنان ارزشمند خود صحیفه ی سخن را علم پرور نموده و همواره و بی دریغ با مساعی و همکاری خود ، یاریگر و راهگشای نگارنده در اتمام و اکمال این پایان نامه بوده اند .

دعای خوشه چینان باغ دانش همواره بدرقه ی راهشان باد .

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ بیان مساله	۵
۳-۱ اهمیت موضوع	۷
۱-۳-۱ اهمیت نظری:	۷
۲-۳-۱ اهمیت کاربردی:	۸
۴-۱ اهداف پژوهش	۸
۵-۱ هدف کلی	۹
۶-۱ اهداف جزئی	۹
۷-۱ سوال های پژوهش	۹
۸-۱ تعریف واژگان	۱۰
۱-۸-۱ تعاریف نظری واژگان	۱۰
۲-۱-۸-۱ تربیت	۱۰
۳-۱-۸-۱ تعلیم	۱۱
۱-۱-۸-۱ نظارت	۱۲
۲-۸-۱ تعاریف عملیاتی واژگان	۱۳

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه ی تحقیق و پژوهش

بخش

اول..... ۱۵

۱-۲ تربیت

و تعلیم..... ۱۵

۱-۱-۲

مقدمه..... ۱۶

۲-۱-۲ معنا و مفهوم

تربیت..... ۱۷

۳-۱-۲ اهمیت

تربیت..... ۲۵

۴-۱-۲ کاربرد

تربیت..... ۲۷

۵-۱-۲ هدف

تربیت..... ۲۹

۶-۱-۲ معنا و مفهوم

تعلیم..... ۳۱

۷-۱-۲ رابطه تربیت و

تعلیم..... ۳۲

۸-۱-۲ تفاوت تعلیم و

تربیت..... ۳۳

۹-۱-۲ ضرورت تعلیم و

تربیت..... ۳۵

۱۰-۱-۲ اهمیت و نقش تربیت در آیات

قرآن..... ۳۶

بخش

دوم..... ۳۸

۲-۲

نظارت..... ۳۹

۱-۲-۲

مقدمه..... ۴۰

۲-۲-۲ معنای لغوی

نظارت..... ۴۱

۳-۲-۲ مفهوم

نظارت..... ۴۴

۴-۲-۲ ویژگیهای مفهوم نظارت

۴۴.....

۵-۲-۲ ضرورت نظارت در

زندگی..... ۴۶

۶-۲-۲ ویژگی های نظارت مؤثر

۴۸.....

۶-۲-۲ ۱- دقت

۴۸.....

۶-۲-۲ ۲- به موقع

بودن..... ۴۸

۶-۲-۲ ۳- مبتنی بر هدف و برنامه بودن

۴۸.....

۶-۲-۲ ۴- تأکید بر نقاط

راهبردی..... ۴۸

۶-۲-۲ ۵-

انعطاف پذیری..... ۴۹

۶-۲-۲ ۶- مقرون به صرفه بودن

۴۹.....

۶-۲-۲ ۷- تناسب با

مقتضیات..... ۴۹

داشتن..... ۴۹

۷-۲-۲ نظارت ، سنت ثابت

الهی..... ۵۰

۷-۲-۲ ۱- نظارت

خداوند..... ۵۱

۷-۲-۲ ۲- نظارت

فرشتگان..... ۵۱

۷-۲-۲ ۳- نظارت اعضا و

جوارح..... ۵۲

۷-۲-۲ ۴- نظارت مکان و

طبیعت..... ۵۳

۷-۲-۲ ۵- نظارت

زمان..... ۵۳

۷-۲-۲ ۶- نظارت

پیامبران..... ۵۴

۷-۲-۲ نظارت امامان معصوم علیهم

السلام.....۵۵

۷-۲-۲-۸ نظارت انسان بر نفس خویش (نفس

لوامه).....۵۵

۷-۲-۲-۹ نظارت

عمومی.....۵۶

۸-۲-۲ مراحل نظارت و ارزیابی

.....۵۷

۹-۲-۲ انواع

نظارت.....۶۱

۱-۹-۲-۲ نظارت علنی و

آشکار.....۶۲

۱-۱-۹-۲-۲ نظارت مستقیم و بدون

واسطه.....۶۲

۲-۱-۹-۲-۲ نظارت

غیر مستقیم.....۶۷

۲-۹-۲-۲ کنترل و نظارت مخفی و پنهان

.....۶۸

۲-۲-۹-۳ نظارت

استصوابی.....۶۸

۲-۲-۱۰ شیوه‌های نظارت

.....۷۰

۲-۲-۱۰-۱

مشاهده.....۷۰

۲-۲-۱۰-

۲ حسابرسی.....۷۰

۲-۲-۱۰-۳

اصلاح.....۷۰

بخش

سوم.....۷۲

۲-۳ نظارت در

اسلام.....۷۲

۲-۳-۱

مقدمه.....۷۳

۲-۳-۲ اهمیت نظارت از نظر منابع

اسلامی.....۷۴

۳-۳-۲ اهمیت و ضرورت نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی

۷۶.....

۴-۳-۲ راه های اعمال نظارت در نظام

اسلامی..... ۷۸

۱-۴-۳-۲ خدا و فرشتگان

۷۸.....

۲-۴-۳-۲ نفس

لوامه..... ۷۸

۳-۴-۳-۲ نظارت

همگانی..... ۷۹

۴-۴-۳-۲

مدیران..... ۸۰

۵-۳-۲ سابقه‌ی تاریخی

نظارت..... ۸۱

۱-۵-۳-۲ نظارت در ادیان

آسمانی..... ۸۱

۶-۳-۲ سابقه‌ی نظارت در اسلام

۸۳.....

۷-۳-۲ حسبه در صدر

اسلام..... ۸۶

۲-۳-۸ شیوهی رسول اکرم(ص) در خصوص نظارت :

..... ۸۹

۲-۳-۹ سیره حضرت امیرمؤمنان علی(ع) در امر نظارت و

بازرسی..... ۹۱

۲-۳-۹-۱ هدف نظارت و کنترل از دیدگاه امیرمؤمنان

علی(ع)..... ۹۱

۲-۳-۹-۲ ویژگی‌ها و صفات بازرسان از منظر حضرت علی (ع)

..... ۹۶

۲-۳-۹-۳ نظارت بر کار امیران و

کارگزاران..... ۹۹

۲-۳-۹-۴ نظارت بر بازار و جلوگیری از

احتکار..... ۱۰۰

۲-۳-۱۰ کنترل و نظارت توسط دیگر ائمه

اطهار(ع)..... ۱۰۱

۲-۳-۱۱ نظارت در فلسفه قیام امام حسین(ع)

..... ۱۰۲

۲-۳-۱۲ نظارت و بازرسی از نظر احادیث

اسلامی..... ۱۰۶

بخش

۱۱۲.....چهارم

۱-۴-۲

۱۱۳.....مقدمه

۲-۴-۲ انواع و جنبه‌های نظارت و کنترل از دید قرآن

کریم.....۱۱۳

۲-۴-۲ انواع جنبه‌های نظارت از دیدگاه

اسلام.....۱۱۳

۱-۲-۴-۲ نظارت الهی

۱۱۳.....

۲-۲-۴-۲ نظارت

۱۱۴.....عمومی

۳-۲-۴-۲ نظارت

۱۱۵.....رهبر

۴-۲-۴-۲ نظارت عمومی مردم بر رهبران

جامعه.....۱۱۵

۵-۲-۴-۲ نظارت فرد

۱۱۷.....برخود

۶-۲-۴-۲ خود

۱۲۱.....کنترلی

۲-۴-۳-۱ ضرورت و اهمیت خود

۱۲۲.....کنترلی

۲-۴-۶-۲ خود کنترلی در منابع

۱۲۶.....سلامی

۲-۴-۶-۳ تمهیدات عملی در زمینه خود

۱۳۰.....کنترلی

۲-۴-۶-۴ عبادات اسلامی و نقش آن در ایجاد خود

۱۳۲.....کنترلی

بخش

۱۳۳.....پنجم

۲-۵ نظارت در آموزش و

۱۳۳.....پرورش

۲-۵-۱

۱۳۴.....مقدمه

۲-۵-۲ مفاهیم نظارت و راهنمایی

۱۳۴.....آموزشی

۲-۵-۳ نقش و کاربرد نظارت و راهنمایی

- آموزشی.....۱۳۵
- ۳-۵-۲ حیطه و نوع عملکرد نظارت و راهنمایی آموزشی.....۱۳۷
- ۴-۵-۲ نظارت و راهنمایی آموزشی در مدرسه.....۱۴۲
- ۵-۵-۲ اصول نظارت و راهنمایی آموزشی.....۱۴۶
- ۶-۵-۲ نقش نظارت و راهنمایی آموزشی در تعلیم و تربیت.....۱۴۸
- ۷-۵-۲ پیشینه‌ی تحقیق و پژوهش.....۱۵۰
- ۱-۷-۵-۲ پژوهش‌های انجام گرفته در داخل کشور.....۱۵۰

فصل سوم: روش اجرای پژوهش

۳-

- .....۱ مقدمه
- ۱۵۶
- .....۲-۳ روش
- .....۱۵۷ پژوهش
- .....۳-۳ جامعه‌ی
- .....۱۵۸ آماری
- .....۴-۳ نمونه
- .....۱۵۹ پژوهش

۳-۵ طبقه‌بندی

اطلاعات..... ۱۵۹

۳-۶ روش جمع‌آوری

اطلاعات..... ۱۶۰

۳-۷ روش تجزیه و تحلیل

داده‌ها..... ۱۶۱

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش

۴-۱

مقدمه..... ۱۶۳

۴-۲ تجزیه و تحلیل یافته های

پژوهش..... ۱۶۵

۴-۲-۱ سؤال اول

پژوهش..... ۱۶۵

۴-۲-۲ سؤال دوم

پژوهش..... ۱۶۷

۴-۲-۳ سؤال سوم

پژوهش..... ۱۶۹

فصل پنجم : بحث و نتیجه‌گیری

.....مقدمه ۱۷۸

۱۷۸

۲-۵ خلاصه مسأله، روش و

یافته‌ها..... ۱۷۹

۱-۲-۵ نتیجه گیری از سؤال اول

پژوهش..... ۱۸۰

۲-۲-۵ نتیجه گیری از سؤال دوم

پژوهش..... ۱۸۲

۳-۲-۵ نتیجه گیری از سؤال سوم

پژوهش..... ۱۸۴

۳-۵ محدودیت‌های

پژوهش..... ۱۸۶

۱-۳-۵ محدودیت‌های در اختیار

پژوهشگر..... ۱۸۶

۱-۳-۵-۱-۱ گسترده‌گی مباحث

پژوهش..... ۱۸۶

۲-۱-۳-۵ محدودیت جامعه‌ی

پژوهش..... ۱۸۷

۳-۱-۳-۵ محدودیت منابع و

مأخذ..... ۱۸۷

۴-۱-۳-۵ محدودیت

زمانی..... ۱۸۸

۴-۵

پیشنهادها..... ۱۸۸

۱-۴-۵ پیشنهادهایی براساس یافته‌های

پژوهش..... ۱۸۸

۲-۴-۵ پیشنهادهایی برای معلمان و

برنامه‌ریزان..... ۱۸۹

۳-۴-۵ پیشنهادهایی برای

والدین..... ۱۹۰

۴-۴-۵ پیشنهادهای

کلی..... ۱۹۱

۴-۴-۵ پیشنهادهای

پژوهشی..... ۱۹۲

فهرست

منابع..... ۱۹۴

فصل اول

کلیات پژوهش